

Orsolya Varga (Boedapest):

Ambigüiteit en andere beproevingen bij het vertalen

1 Inleiding

De paradox van het vertalen is dat hij in principe tegelijk mogelijk en onmogelijk is. Theorie en praktijk wijzen namelijk in verschillende richtingen: onvertaalbaarheid is een theoretische categorie, en is een immanente eigenschap van talen, teksten worden daarentegen al meer dan 2000 jaar vertaald. De vertaler vertaalt dus nooit talen maar altijd concrete teksten, en de equivalentie die hij/zij op verschillende plaatsen van beide teksten creëert, zal altijd – met min of meer succes – op het niveau van het discours worden gerealiseerd.

Woordspelingen, parafrasen, polysemie, homonymie enz. en verschijnselen als ‘couleur locale’ – allemaal lijken de redenering te ondersteunen die samengevat zou kunnen worden als: vertalen is onmogelijk. In alle talen is de meerderheid van de woordenschat polyseem, dat wil zeggen, de meeste woorden hebben meerdere, verwante betekenissen. Zowel polysemie als homonymie kunnen tot ambigüiteit leiden.

Het verschijnsel polysemie kan soms ook maar een pseudoprobleem zijn, bijvoorbeeld uit het aspect van de machinevertaling: computers vertalen de taal, mensen daarentegen de tekst. De vertaler creëert de doeltaal-tekst, de equivalenten, de betekenis met behulp van zijn begrijpende-interpretierende activiteit. Niet zo lang geleden werd er nog aangenomen dat de machine niet interpreteert, niet tussen de regels leest, maar transcodeert, een taalsysteem vervangt met een ander taalsysteem, met formele equivalenten, woordbetekenissen werkt – simpel gesteld de code vervangt. ‘De vertaalmachines vinden ook ambigüiteiten die wel toegestaan zijn in de grammatica, maar waar geen mens met een goed verstand aan zou denken’ (Pinker 1994:209). De vertaalmachines van tegenwoordig worden uiteraard steeds slimmer en zijn gebaseerd op ‘intelligente’ software. Hierbij wordt gebruik gemaakt van eerdere, door mensen gemaakte vertalingen.

Een van de eerste tekstanalyse-programma dat in de jaren 60 werd ontwikkeld aan de Harvard University, produceerde 5 verschillende interpretaties van de – met menselijke ogen absoluut ondubbelzinnige – zin: Time flies like an arrow (Albert 2003:47).

- Meet de snelheid van vliegen zoals je van die van een pijl zou meten.
- Meet de snelheid van vliegen op de manier waarop die door een pijl zou worden gemeten.
- Meet de snelheid van vliegen die op een pijl lijken.
- Tijd vliegt als een pijl.
- De tijd-vliegen (een zekere soort vlieg) houden van een pijl.

‘Time flies like an arrow; fruit flies like a banana’ is aan ironische spreuk die wordt gebruikt in de taalkunde als een voorbeeld van een wandelpad-zin of syntactische ambiguïteit.

Anthony Oettinger geeft ‘fruit flies like bananas’ in tegenstelling met ‘time flies like an arrow’ als een voorbeeld voor de moeilijkheid van hantering van dubbelzinnige syntactische structuren al in 1963.

Daarnaast houdt de zin semantische ambiguïteit in. Bijvoorbeeld de nominale uitdrukking ‘Time flies’ zou kunnen verwijzen naar alle tijd-vliegen of afzonderlijke tijd-vliegen, en ‘an arrow’ naar alle pijlen of naar een speciale pijl of verschillende pijlen voor verschillende vliegen, vergelijk ‘Fruit flies like a banana’, ‘Fruit flies ate a banana’, ‘Fruit flies live on a banana’. Zoals het zelfstandig naamwoord ‘Time’ zou kunnen verwijzen naar het tijdschrift!

Maar de zin ‘Time flies like an arrow’ wordt door Engelstalige sprekers ondubbelzinnig begrepen als ‘De tijd vliegt als een pijl’.

Er zijn echter gevallen waarbij het uit de context toch niet duidelijk is welke betekenis wordt bedoeld: bijvoorbeeld in poëzie, moppen of woordspelletjes. Aangezien er geen twee talen zijn waarin de woorden precies dezelfde betekenisvelden bezitten, vormt het een probleem bij het vertalen. We zouden ook over gewone betekenisveld verschillen kunnen spreken: het woord *missen* bijvoorbeeld heeft in het Nederlands volgens Van Dale 8 verschillende betekenissen en worden bijna allemaal met een ander Hongaars werkwoord vertaald¹.

Maar hoe gaan vertalers om met de meerduidigheid van woorden en uitdrukkingen in de brontaaltekst? En hoe kunnen we de verschillende soorten ambiguïteiten categoriseren en welke soorten leveren meer of minder problemen op bij het vertalen (in ons geval naar het Hongaars)? Op basis van een aantal casestudies en mijn eigen ervaringen als literair vertaalster streef ik ernaar om dit probleem op kaart te brengen en op deze vragen een antwoord te geven.

¹ **missen**

1. niet treffen, niet raken	nem talál el, lekési
2. een fout maken, zich vergissen	eltéveszt
3. verliezen, kwijtraken	elveszít
4. niet hebben, ontberen	nélkülöz
5. merken dat iets of iem. niet is	nem talál
6. niet hebben (dat men tevoren wel had of dat men nodig heeft)	nincs
7. de afwezigheid (van iets of iemand) pijnlijk voelen	hiányzik
8. niet zien, niet meemaken	elszalaszt

2 Soorten ambiguïteiten

Volgens Ezekulie zijn er drie soorten ambiguïteiten: lexicale, syntactische, en referentiële ambiguïteit (2015:47-54.) Doorgaans wordt ook nog fonologische ambiguïteit onderscheiden als vierde soort. Ons lijkt echter logischer om de verschillende niveaus van de grammatica (morfologie, syntaxis) als subsoorten te beschouwen van overkoepelende categorieën. Erzsébet Forgács maakt een ruimere groepering (2000) en op basis daarvan onderscheiden we de volgende belangrijke groepen ambiguïteiten die in de context van vertalen zullen gebruikt worden:

- 1) grammaticale ambiguïteit (morfologische, syntactische/structurele, referentiële);
- 2) lexicale-frazeologische ambiguïteit (homonymie, homofonie, polysemie, etymologisch spel, frazeologisch spel);
- 3) communicatief-pragmatische ambiguïteit.

2.1 Grammaticale ambiguïteit

2.1.1 Morfologische ambiguïteit

- (1) Word bokser: meer kans op *slagen*.

De twee homonieme morfemen – *-en* als meervoudssuffix en *-en* als werkwoordsuffix – vormen een mooi voorbeeld van de onvertaalbaarheid van de intralinguale betekenis: het verband tussen twee taaltokens binnen een taal; *slagen* als verbum en *slagen* als nomen. Grammaticale homonymie is namelijk een taalspecifiek verschijnsel.

- (2) Ik zat al uren *op* mijn trein te wachten.

De ambiguïteit berust op twee verschillende functies van de prepositie, waardoor ‘op mij trein’ als bijwoordelijke bepaling en ook als voorzetselvoorwerp opgevat kan worden.

- (3) Dit is een foto van Jan.

Hierin kan het woord *van* allerlei betekenissen hebben. Het zou een foto kunnen zijn met Jan erop, maar ook een foto die gemaakt is door Jan of die zijn eigendom is (Renkema 2002). Interessant genoeg kan de zin zonder meer naar het Hongaars vertaald worden met behoud van al de drie betekenissen.

2.1.2 Syntactische/structurele ambiguïteit

- (4) Jan zag de man met een verrekijker.

Syntactische ambiguïteit treedt op wanneer een uiting op verschillende manieren syntactisch geanalyseerd kan worden (Karreman, 2013), dat wil zeggen dat er meerdere dieptestructuren onder de oppervlaktestructuur liggen. Men kan voorgaande zin ontleden als ‘de man’ en ‘met een verrekijker’ twee verschillende zinsdelen zijn – direct object respectievelijk bepaling van instrument – en ook als ‘de man met de verrekijker’ direct object is.

- (5) Oude mannen en vrouwen eerst
(6) Vrouw praat alleen meer dan man in klein gezelschap²
(7) Speurtocht naar bevers in een kano³

Dit soort dubbelzinnigheden zijn meestal niet bewust gecreëerd, bij het vertalen moet men dus vaak de context – of de schrijver – om hulp vragen. Maar soms hebben we te maken met moppen gebaseerd op dit soort ambiguïteiten.

- (8) Ik wil die rode jurk in de etalage aanpassen! – Dat kan, maar we hebben ook paskamers!

Als beide talen beschikken over bijvoeglijke bepalingen die na de kern kunnen staan, zoals bij het Nederlands en het Hongaars het geval is, dan vormt het vertalen geen probleem.

2.1.3 Referentiële ambiguïteit

- (9) Linda nodigde Anna uit toen *haar* kat was overleden.
(10) Jan zei tegen Piet dat *hij* 100 euro had verdiend.

Referentiële ambiguïteit heeft betrekking op hoe woorden verwijzen naar entiteiten in een stuk tekst. Hierbij is het onduidelijk naar welke entiteiten bepaalde woorden refereren. In de voorbeelden zijn de onduidelijke verwijzwoorden gecursiveerd. Zonder context is niet direct duidelijk hoe bovenstaande zinnen geïnterpreteerd dienen te worden.

Het dient te worden vermeld dat de referentie in het Hongaars ook niet duidelijk was als in plaats van Linda een mannelijke naam stond, omdat er geen vrouwelijke en mannelijke vormen van de het persoonlijk voornaamwoord derde persoon

²<https://www.nu.nl/wetenschap/3830710/vrouw-praat-alleen-meer-dan-man-in-klein-gezelschap-.html>

³ Algemeen Dagblad 03-07-2014

enkelvoud bestaan in het Hongaars (Linda nodigde Piet uit toen zijn/haar kat was overleden). Dit vormt dus een permanent probleem bij het vertalen Nederlands-Hongaars.

(11) Daar liepen vrouwen in klederdracht, *die* ik nog niet eerder had gezien⁴.

De twee mogelijke interpretaties zijn als volgt: ‘ik had de vrouwen nog niet eerder gezien’ en ‘ik had de klederdracht nog niet eerder gezien’. Aangezien in het Hongaars verschillende voornaamwoorden verwijzen naar personen en zaken, is de vertaler gedwongen te concretiseren, d.w.z. de ambiguïteit verdwijnt.

2.2 Lexicale-frazeologische ambiguïteit

2.2.1 Homonymie

(12) Mag je op zondag weekdieren eten?

(13) Verdachte pakketjes gevonden naast bank.

Het verschijnsel waarbij twee (of meer) woorden formeel overeenkomen, terwijl er – op basis van ons hedendaags taalgevoel – geen verband tussen de betekenissen is, kan meestal niet direct vertaald worden. Bij het eerste voorbeeld gaat het over de twee verschillende betekenissen van het woord *week*, die zelfs verschillende woordsoorten vertegenwoordigen (bijvoeglijk- respectievelijk zelfstandig naamwoord).

2.2.2 Homofonie

(14) Boeddhisten vinden het niet leuk als men Boedapest.

(15) Het verschil tussen een pessimist en een optimist? Een pessimist zegt: ‘Wat een pest die mist’ Een optimist zegt: ‘Het trekt wel op, die mist’.

Homofonie – de assonantie van twee uit orthografisch, etymologisch en semantisch opzicht verschillende woorden – vormt een onoverkomelijke hinderpaal voor de vertaler.

De eerste woordspeling berust op de gelijkklinkende woorden *Boeda* en *Boeddha*. De op homofonie gebaseerd taalgrap kan niet naar het Hongaars vertaald worden niet alleen vanwege grammaticale en lexicale verschillen tussen beide talen, maar ook omdat de naam van Boeddha in het Hongaars met een *h* uitgesproken wordt. Net zo onmogelijk lijkt de vertaling van de laatste grap.

⁴ <https://taaladvies.net/termen-ambiguïteit/>

Laten we naar een literair voorbeeld kijken – een zin uit *De avonturen van Alice* van Lewis Carroll. In de originele tekst vinden we een op homofonie gebaseerde woordspeling: namelijk dat *tail* en *tale* op dezelfde manier uitgesproken moeten worden.

- (16) ‘Mine is a long and sad **tale**’ said the Mouse, turning to Alice and sighing. ‘It is a long tail, certainly’ said Alice, looking down with wonder at the Mouse’s **tail**, ‘but why do you call it sad?’ (Lewis Carroll *Alice’s Adventures in Wonderland*)

‘U hebt me beloofd dat U me Uw geschiedenis zou vertellen,’ zei Alice (...) En intussen keek ze in het rond en haar blik bleef lang rusten op de lange staart van de Muis, die in mooie bochten op de grond lag.

‘Ach, **die** is lang en treurig’, zei de Muis zuchtend tot Alice.

‘t Is een lange staart, zeker’, dacht Alice en ze keek er verwonderd naar, ‘maar waarom noemt hij hem treurig?’ (*De avonturen van Alice*, vert. Alfred Kossmann)

De Nederlandse vertaling lost het probleem niet met homofonie op, maar met een andere volgorde van de zinnen plus deiktische elementen, namelijk dat er naar het woord *geschiedenis* met het aanwijzend voornaamwoord *die* verwezen wordt die tegelijk ook naar het woord *staart* zou kunnen verwijzen.

„Mein Lebensbericht ist lang und hat ein trauriges **Ende**“, begann die Maus seufzend. Alice war gerade in die Betrachtung des langen Schwanzes die Maus vertieft und hatte deshalb nur die letzte Hälfte des Satzes gehört.

„Ja, lang ist er, aber warum bezeichnest du sein **Ende** als traurig?“ (*Alice im Wunderland*, vert. Lieselotte Remané)

De Duitse versie maakt gebruik van compensatie, en voegt er het woord ‘einde’ toe dat tegelijk het einde van het verhaal en het einde van de staart van de muis kan aanduiden.

– Ó az én történetem kacskaringós, **tarka** és bús.

– Hát, a **farka** csakugyan kacskaringós – mondotta Alice, aki azt a szót, hogy *tarka*, úgy értette, hogy *farka* – de miért volna bús? (*Alice csodaországban*, vert. Dezső Kosztolányi)

‘Ach, mijn verhaal is kronkelend, **kleurig** en somber.’

‘**Uw staart** is inderdaad kronkelend’, zei Alice die het woord *kleurig* als *uw/zijn staart* heeft verstaan, ‘maar waarom zou die somber zijn?’ (letterlijke terugvertaling uit het Hongaars)

De oplossing van de Hongaarse vertaler, Kosztolányi – die trouwens een van de grootste schrijvers is in de Hongaarse literatuur – is tamelijk onhandig, want *tarka* (\approx kleurig) is een deel van het naamwoordelijk gezegde van de zin, maar *farka* (\approx uw/zijn staart) is het onderwerp van de andere zin: grammaticaal is het dus onmogelijk om deze woorden met elkaar te verwisselen. Als Alice de zin van de muis inderdaad heeft misverstaan, had zij moeten vragen waarom die onbegrijpelijk is.

Nog een voorbeeld uit eigen ervaring voor het overzetten van een op homofonie gebaseerd woordenspel dat uit *De Pluk van de Petteflet* van Annie M.G. Schmidt komt (2014 a:120).

Pluk moet de rivier de Waas oversteken. Er is een veerpont waar de veerman een wolf is:

(17) de heen- en weerwolf

Niemand durft met hem te varen vanwege zijn schrikbarende naam. Terwijl Pluk aarzelt of hij de veerman durft te roepen met de voorgeschreven drie fluiten, denkt hij: 'maar een heen- en weerwolf is eigenlijk iets anders dan alleen maar een weerwolf'.

De schaal van de Hongaarse oplossingen wordt tamelijk beperkt door de combinatie tekst en beeld. Omdat de illustratie van de wolf in het boek aanwezig is, kunnen we helaas de naam in de vertaling niet vervangen door een ander soort schrikbarend monster. We hebben dus de weerwolf (in het Hongaars: *wolf* \rightarrow *farkas*; *weerwolf* \rightarrow *vérfarkas*) en de veerpont als uitgangspunt. Als we het woord *vér* in het Hongaars achteruit lezen, krijgen we *rév* wat in het Hongaars toevallig *veer/veerpont* betekent. De naam wordt dus *Révfarkas*, de omgekeerde van *Vérfarkas*. Als ik de tekst terugvertaal naar het Nederlands, klinkt het als volgt: 'maar een **révfarkas** is eigenlijk iets anders dan een **vérfarkas**... mensen hebben het zeker misgelezen!' (Schmidt 2013 b:44)

Het is interessant op te merken dat David Colmer deze naam als *Tell-me-where-wolf* heeft vertaald in het Engels.

Sommigen noemen de voetnoten, commentaren en toelichtingen de 'schande van de vertaler' – daar ben ik het beslist niet mee eens. Die zijn soms absoluut onvermijdelijk. Maar zoals de ervaring leert, zijn lang niet alle woordspelingen onvertaalbaar, integendeel – die uitdagingen zijn vaak een waar genot voor de vertaler en een goudmijn voor de vertaalwetenschap.

Daar zou ik graag nog een voorbeeld voor willen geven uit mijn eigen ervaring als literair vertaalster: een op vergelijkbare klankvormen gebaseerd woordenspel uit de sprookjesroman *Otje* van Annie M.G. Schmidt (2013 a:11). Het oplossen van het vertaalprobleem is wel een hele klus geweest!

In het verhaal wordt Tos, de kok, net ontslagen wanneer een Franse groep bij het restaurant aankomt. De eigenaar van het restaurant hoort het woord

(18) grieven

Omdat hij geen woord Frans spreekt, interpreteert hij de Franse woorden in zijn eigen taal. Maar hoe kunnen de gasten grieven/klachten hebben als ze nog nooit in het restaurant hebben gegeten? Meneer de eigenaar vraagt Tos – die wel Frans spreekt – om te vertalen. Het blijkt dat meneer het Franse woord *grives* heeft gehoord waarvan de betekenis *lijsters* is. De Fransen hebben dus geen grieven, maar ze willen grieves/lijsters eten.

Om het woordenspel te kunnen overdragen, moeten we ten eerste een Frans woord vinden dat – als we het uitspreken – heel erg op een Hongaars woord lijkt. Vervolgens moet het woord in het Frans beslist een soort vogel betekenen, maar dan ook een eetbare vogel van kleine maat. Klein, omdat er op de illustraties lijsters en andere minuscule vogeltjes zichtbaar zijn.

Ten derde, de Hongaarse uitdrukking waarmee het Franse woord verwisseld kan worden, moet een soort klacht i.v.m. het restaurant betekenen. Nou, het ornithologische onderzoek kan beginnen! Nadat ik van een vriend, een Frans-expert te weten gekomen was dat zangvogels in het algemeen eetbaar zijn (en in Frankrijk worden ze ook gegeten), werd de studie beperkt tot de namen van Franse zangvogels – en uiteraard de uitspraak ervan. Daarmee verminderde ook het potentiële aantal treffers. Zo ben ik de vogelnaam *roitelet* (winterkoninkje) tegengekomen die op z'n Frans uitgesproken op de Hongaarse *rohadt lé* lijkt die 'rotte sap/soep' betekent. Dat kan meteen gebruikt worden als klacht in een restaurant! (Schmidt 2014 b:9).

2.2.3 Polysemie

(19) *Alleenstaande* dame zoekt zittend beroep.⁵ (Toon Hermans)

(20) De *ezel* stond in de wei.

(21) Aantal asielzoekers naar Drents Oranje *bevroren*⁶

(22) Tennisclub wil geen *eikels* op de baan⁷

Polysemie is niet per se een taalspecifiek verschijnsel: het komt vaak voor dat er een woord met meerdere betekenissen ook in de doeltaal meerdere, vergelijkbare betekenissen heeft. Het houdt echter uiteraard niet in dat alle, op polysemie gebaseerde grappen even makkelijk vertaalbaar zouden zijn. Ons eerste voorbeeld kan wel overgezet worden in het Hongaars omdat het equivalent van het woord 'staande' ook een deel vormt in het equivalent van het woord 'alleenstaande'.

Vertaalbaar is bijvoorbeeld de volgende grap:

⁵ <https://citaten-en-wijsheden.nl/1373>

⁶ Algemeen Dagblad 06-11-14

⁷ Trouw 30-11-11

- (23) “Er gaat een rat naar een elektrowinkel en zegt: ‘Ik wil graag een tv’,
‘Wat voor merk?’ ’Maakt niet uit, zolang die veel *kanalen* heeft’ ”.

De polyseme betekenissen van het woord kanaal verwijzen namelijk zowel naar een soort afvoerbuis, door mensen gegraven rivier, als naar een afgebakend frequentiebereik.

Soms komt het voor dat de vertaler op het eerste gezicht niet kan beslissen of de letterlijke of de figuurlijke betekenis bedoeld wordt in de brontekst. Ten voorbeeld een zin van een toneelstuk van Eric de Vroedt, *The Nation*, dat ik in opdracht van het Hongaarse Theater József Katona heb vertaald.

‘Kon je er een beetje doorheen komen?’ – zegt de chef van de politie tegen een agent in de eerste akte. In eerste instantie dacht ik aan de figuurlijke betekenis, maar later, op basis van meer context bleek dat de uitdrukking letterlijk werd bedoeld.

2.2.4 Fraseologische ambiguïteit

- (24) Ik heb een mooi figuur *geslagen*. Ze *sloeg* wel terug.

Een fraseologisme is een vaste combinatie die structureel stabiel en gelexicaliseerd is. Fraseologismen kunnen effectief gebruikt worden als tekstconstruerende middelen, niet alleen in moppen maar ook in literaire teksten. Ter voorbeeld leen ik een citaat Forgács (2000) van de Hongaarse schrijver László Garaczi.

- (25) Ha a kontyba küldöm a szöget, nincs semmi, tán még most is gépel, apámnak nem kell aláírnia, és még divatdiktátor is lehet belőlem – a belvár csajok stilizált ú-szöggel a hajukban flangálnak az Emkénél, és Mari Zsuzsi új számát dúdolják: „Csacsi fiú, **szöget ütöttél a fejembe.**” (1998:7)

De Duitse vertaling klinkt als volgt:

Wenn ich den Nagel in der Haarknoten gejagt hätte, wäre absolut nichts passiert, dann säße sie vielleicht noch immer an der Schreibmaschine, mein Vater müßte nichts unterschreiben, und ich könnte sogar ein Modeguru werden – die City-Girls flanierten mit schicken, umgebogenen Stahlstiften im Haar um das Emke herum und summten den neuesten Schlager von Mary Sue: „Mein Schatz, **du hast mir einen Nagel in den Kopf geschossen.**“ (1999: 113)

De betekenis van de Hongaarse fraseologisme is: tot nadenken stimuleren. De Duitse vertaling kan alleen maar één semantisch niveau weergeven, er bestaat geen equivalente fraseologisme die beide interpretaties mogelijk maakt. De vertaler heeft dus geen andere keus dan de letterlijke vertaling, waarbij geen dubbele lezing mogelijk is.

Fraseologismen die ook in de doeltaal bestaan en ook letterlijk genomen/gelezen kunnen worden – kunnen zonder moeite vertaald worden. Ter illustratie neem ik een voorbeeld over van Forgács (2000), een kort geschrift van Frigyes Karinthy met de titel ‘Spreekwoord’ waarin hij parodistische interpretaties geeft van 19 spreekwoorden.

(26) **Amelyik kutya ugat, nem harap.**

Megnyugtató tapaszlat, mely szerint bátran lehet közeledni az ugató kutyához. [...] Megfordítva: amelyik kutya harap, nem ugat – ez még nincs bizonyítva, lehet, hogy ugat, csak nem hallani, mert tele van a szája. (Karinthy 1981:71)

Als het spreekwoord ook in de doeltaal – in ons geval het Nederlands – bestaat, bovendien het werkwoord ‘bijten’ de betekenissen zowel ‘happen’ als ‘mishandelen’ dekt, is de vertaling mogelijk:

Blaffende honden bijten niet.

Geruststellende ervaring, volgens welke men een blaffende hond vrij kan benaderen. [...] Omgekeerd: bijtende honden blaffen niet - dit is nog niet bewezen, misschien blaffen ze wel, maar je kan het niet horen omdat hun mond vol is. (vertaling van mij)

2.3. Communicatieve-pragmatische ambiguïteit

(27) Laatste keer dat ik het vraag: wanneer betaalt u uw schuld terug? – Wat leuk, dat u deze onaangename vraag nooit meer zal stellen!

(28) Toen ik vanmorgen wegging, zei ik tegen mezelf: ‘Het laatste wat je moet doen, is je toespraak vergeten.’ En inderdaad, toen ik vanmorgen het huis verliet, was het laatste wat ik deed mijn toespraak vergeten.⁸
(Rowan Atkinson)

In de communicatie willen we iets bereiken met onze uitingen. De basisvoorwaarde van de succesvolle communicatie is dat de ontvanger het bericht op de juiste manier decodeert en herkent wat voor reactie door de zender wordt

⁸ <https://www.greelane.com/nl/geesteswetenschappen/engels/ambiguity-language-1692388/>

verwacht. De taalspellen waarbij de ambiguïteit niet gebaseerd is op de dubbelzinnigheid van de taaltekens, maar op de verkeerde interpretatie van de illocutie (pragmatische betekenis dus), zijn meestal zonder veel moeite vertaalbaar.

3 Conclusie

In mijn bijdrage streefde ik ernaar om ambiguïteiten van taalelementen te categoriseren en per categorie te overwegen in welke mate die vertaalbaar kunnen zijn. We kunnen van onopzettelijke en opzettelijke (bv. poëzie, woordspelletjes, moppen) ambiguïteiten spreken. Zoals we hebben gezien berusten de taalspellen op het contrast van twee of meer verschillende betekenissen respectievelijk interpretatiemogelijkheden. De taak van de lezer/hoorder/vertaler is niet alleen de dubbelzinnigheid te ontdekken maar de meerdere betekenissen te integreren. Dit allemaal maakt de eigenaardigheden van verschillende taalsystemen duidelijk die vaak tot onvertaalbaarheid kunnen leiden. Desalniettemin blijft het overzetten van opzettelijke ambiguïteiten, woordspellen een boeiende bezigheid voor vertalers waarbij ze hun vaardigheden kunnen beproeven en presenteren.

4 Literatuur

- Albert, Sándor (2003). *Fordítás és filozófia*. Budapest: Tinta Kiadó.
- Ezekulie, Chinelo, J. (2015). Speech Acts Ambiguity as a Pragma-Stylistic Strategy in Newspaper Headlines. In: *Humanity & Social Sciences Journal* 10.2. 47-54.
- Forgács, Erzsébet (2000). Az ambiguitás mint szövegkonstituáló elem. In: *Fordítástudomány* II. 2. szám. 24-35.
- Karreman, Joyce & Enschoot, Renke (2013): *Tekstanalyse: Methoden en toepassingen*. Assen: Van Gorcum.
- Pinker, Steven (1994): *The Language Instinct*. New York: W. Morrow and Co. p.209. <https://doi.org/10.1037/e412952005-009>
- Renkema, J. (2002). *Schrijfwijzer*. Den Haag: Sdu Uitgevers.

5 Bronnen

- Aantal asielzoekers naar Drents Oranje bevroren. (2014, november 6). AD.nl. <https://www.ad.nl/binnenland/aantal-asielzoekers-naar-drents-oranje-bevroren~ab6f58ca/>
- Garaczi, László (1998) *Pompásan buszozunk! Egy lemúr vallomása* 2. Pécs: Jelenkor Kiadó.
- Garaczi, László (1999) *Beinhartes Schönwetter. Bekenntnisse eines Lemuren* II. Graz: Literaturverlag Droschl. Aus dem Ungarischen von Andrea Seidler und Pál Deréky.
- Karinthy, Frigyes (1981): *Én és énke*. Budapest: Móra Könyvkiadó.
- Schmidt, Annie, M.G. (2013 a): *Titi a parkban*. Budapest: Pagony. Fordította: Varga Orsolya
- Schmidt, Annie M.G. (2013 b): *Otje*. Amsterdam Antwerpen: Em. Querido's Uitgeverij.
- Schmidt, Annie, M.G. (2014 b): *Oti megmenti a papáját*. Budapest: Pagony. Fordította: Varga Orsolya

Schmidt, Annie M.G. (2014 a): *Pluk van de Petteflet*. Amsterdam Antwerpen: Em. Querido's Uitgeverij.